

خواستگاری و نامزدی

به قلم: سعید توکلی کرمانی

مقدمه

خانواده به عنوان باهویت‌ترین نهاد اجتماعی از دیرباز و خصوصاً در قرون اخیر موقعیت و مقام ممتازی را در بین همه نهادهای حقوقی بدست آورده است. اهمیت حقوق خانواده تا حد زیادی ناشی از ارزش و مقام والای خود خانواده است. خانواده هسته مرکزی اجتماع و نخستین مکانی است که شخص در آن گام می‌نهد و آداب زندگی و اصول و رسوم اجتماعی و تعاون و ایثار و از خود گذشتگی را فرامی‌گیرد. خانواده مرکز رشد و عواطف و احساسات، و قانون حمایت از انسان است. کسی که از حمایت خانواده برخوردار نیست بی‌پناه و در معرض فساد و تباهی است.

اهمیت اجتماعی و اقتصادی خانواده، قانونگذار را بر آن داشته که قوانینی برای حمایت از خانواده وضع کند. حمایت قانونی از خانواده، امروزه در همه کشورها از جمله ایران مورد توجه بسیار است. چنانکه مهمترین و عالی‌ترین قانون، یعنی قانون اساسی جمهوری

اسلامی ایران، در اصل دهم خود حمایت از خانواده را چنین تضمین کرده است: «از آنجا که خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزیهای مربوطه باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست، آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد».

حقوق خانواده یکی از مهمترین و جالب‌ترین بخشهای حقوق مدنی است که جنبه حقوقی صرف ندارد بلکه آمیخته با مسائل اجتماعی، اخلاقی، مذهبی، عاطفی و احساسی است و بیشتر قواعد آن مربوط به نظم عمومی و اخلاق حسنه است.

از زمان همکاری اینجانب به عنوان مشاور حقوقی با مراکز مشاوره خانواده سازمان بهزیستی، نوع مشکلات مراجعین و معضلات مبتلا به خانواده‌ها مرا بر آن داشت تا با بیان حقوق و تکالیف اعضای خانواده و مهمتر از همه آشنا نمودن زن و شوهر به حق و تکلیفی که در برابر یکدیگر دارند، در جهت بالا بردن فرهنگ عمومی و دانش حقوقی خانواده‌ها که می‌تواند نقش مؤثری در برطرف کردن پیشگیری از بروز بسیاری از مشکلات خانوادگی داشته باشد، گام بردارم. امید است مقاله حاضر بتواند گامی در راه پایداری حق و عدل باشد. انشاء...

الف) خواستگاری

۱- خواستگاری چیست؟

خواستگاری عبارت است از اینکه از زنی برای تشکیل خانواده تقاضای ازدواج کنند. این تقاضا مقدمه ایجاد یک پیوند زناشویی میان یک دختر و پسر می‌باشد. در نقاط مختلف کشور همراه با آداب و رسوم خاصی است که ممکن است از جایی به جای دیگر متفاوت، و تشریفات مقدماتی بسیار زیادی داشته باشد. در

کشور ما رسم بر این است که خواستگاری از سوی مرد انجام می‌شود. قانون مدنی نیز می‌گوید: مرد می‌تواند از هر زنی که ازدواج با او منعی نداشته باشد، خواستگاری نماید. البته این درخواست و پیشنهاد ازدواج، می‌تواند از جانب زن نیز باشد و قانوناً اشکالی برای آن وجود ندارد ولی مرسوم است که همواره مرد به خواستگاری زن برود و خواستگاری زن از مرد در جامعه ما امری زشت و نکوهیده تلقی می‌شود. (۱)

۲- از چه زنی می‌توان خواستگاری کرد؟

از زنی می‌توان خواستگاری کرد که مانعی برای ازدواج نداشته باشد. ماده ۱۰۳۴ قانون مدنی می‌گوید: «هر زنی را که خالی از موانع نکاح باشد می‌توان خواستگاری کرد».

بنابراین ازدواج خوشاوندان نزدیک یعنی خواهر با برادر، دختر با پدر، پسر با مادر، پدر بزرگ و مادر بزرگ با نواده‌ها، عمه و خاله با پسر برادر و پسر خواهر، عمو و دایی با دختر برادر و دختر خواهر، ممنوع است و طبعاً نمی‌توان از آنها خواستگاری کرد.

علاوه بر این کسانی که به سبب ازدواج با یکدیگر خوشاوند می‌شوند نیز، نمی‌توانند با یکدیگر ازدواج کنند. مثلاً وقتی مردی با زنی ازدواج می‌کند با مادر آن زن یعنی با مادر زن خود، نمی‌تواند ازدواج کند و یا مرد نمی‌تواند مادامی که از زن خویش جدا نشده است، با خواهر زن خود ازدواج کند. البته در کشور ماکه مرد می‌تواند تا چهار زن دائمی داشته باشد، تا زمانی که زنان او به این تعداد نرسیده‌اند، می‌تواند از هر زن دیگری برای خود خواستگاری نماید.

علاوه بر این ازدواج زن مسلمان با مرد غیر مسلمان مجاز نیست البته در مورد ازدواج مرد مسلمان با زن غیر مسلمان، قانون مدنی حکمی ندارد و به نظر می‌رسد که مجاز باشد. همچنین ازدواج زن ایرانی با مرد غیرایرانی،

حتی در مواردی هم که مانع قانونی نداشته باشد، موکول به اجازه دولت است. مثلاً اگر یک زن مسلمان ایرانی بخواهد با یک مرد مسلمان الجزایری ازدواج کند، باز باید از وزارت کشور اجازه نامه مخصوص بگیرد.

آپا می توان از دختری که به سن قانونی ازدواج نرسیده یا زنی که در عده^(۲) طلاق بائن^(۳) یا عده وفات است خواستگاری کرد؟

باید بگویم از آنجا که خواستگاری در واقع یک نسوع وعده گرفتن برای ازدواج است و موکول به زمان دیگری می باشد و معمولاً از زمان خواستگاری تا ایجاد پیوند زناشویی و عقد میان طرفین، مدت زمانی سپری می شود، خواستگاری از چنین افرادی می تواند درست باشد. بنابراین دختری را که به سن قانونی یعنی سن بلوغ (۹ سال تمام) نرسیده می توان از ولی او (پدر یا جد پدری) خواستگاری کرد. این نکته را هم بگویم که چنانچه مردی با دختری که به سن بلوغ نرسیده بدون اجازه ولی او ازدواج کند، عمل او جرم بوده و مستحق مجازات زندان است. ماده ۶۴۶ قانون مجازات اسلامی می گوید: «ازدواج قبل از بلوغ بدون اذن ولی ممنوع است چنانچه مردی با دختری که به حد بلوغ نرسیده، ازدواج نماید به حبس تعزیری از شش ماه تا دو سال محکوم می گردد».

حال اگر مردی از زنی خواستگاری کند که دارای موانع قانونی است نمی تواند با او ازدواج کند، مثل زن شوهردار یا زنی که در عده طلاق رجعی^(۴) بسر می برد چه حکمی دارد؟

باید گفت این امر ضمانت اجرای حقوقی ندارد مگر اینکه در اثر خواستگاری غیر مجاز، خسارتی به زن وارد شود که می تواند از مرد تقاضای جبران آن را کند و یا اگر برای او ایجاد مزاحمت کند، وی را تحت تعقیب کیفری قرار دهد. البته اگر چنین خواستگاری منجر به ازدواج شود جرم محسوب و طرفین مجازات می شوند. قانون مجازات اسلامی برای چنین

افرادی مجازات زندان و جریمه نقدی تعیین کرده است.^(۵)

ب) نامزدی

نامزدی یا به اصطلاح قانون، وعده ازدواج، توافقی است بین یک دختر و پسر به منظور ازدواج در آینده. معمولاً از دوران نامزدی به عنوان دوران شیرین و خوش و خاطره انگیز یاد می کنند و امروزه به دلایل متفاوتی هر دختر و پسری ممکن است این دوران را سپری کنند مثل اینکه طرفین به دلیل آماده نبودن برای شروع زندگی مشترک یا به دلیل آشنا شدن بیشتر به خصوصیات اخلاقی و روحی همدیگر وجود دورانی که فقط نامزد یکدیگر باشند، لازم بدانند. از طرف دیگر خانواده هایی که پای بند به اصول مذهبی هستند، سعی می کنند دوران نامزدی را محدود کنند و فاصله زیادی بین خواستگاری تا عقد ازدواج نیندازند و حتی بعضی خانواده ها اجازه نمی دهند که دختر و پسر باهم نامزد باشند. علت آن نیز روشن است زیرا در این دوران هیچکدام از دختر و پسر حق و تکلیفی نسبت به یکدیگر نداشته، و چون صیغه شرعی نیز بین آنان جاری نمی شود، نسبت به یکدیگر نامحرم بشمار می آیند و شرع نیز چنین رابطه ای را تسجیز نمی کند. لذا نشست و برخاست و معاشرت و مرادده آنان خالی از اشکال نخواهد بود. ولی امروزه با توجه به مقتضیات زمانی و مکانی و مشکلاتی که هریک از زوجین و خانواده های آنان برای آغاز زندگی مشترک دارند، سعی می کنند مقطعی از زندگی خود را به عنوان نامزد باقی بمانند. به همین جهت چند پرسش به میان می آید که ضمن مطرح کردن آنها پاسخ هریک را ارائه می کنیم:

۱- آیا نامزدی به معنی ازدواج حتمی طرفین است؟

همانطور که گفتیم نامزدی در اصطلاح

قانون، به معنی وعده ازدواج است و این وعده هیچگاه پیوند زناشویی میان طرفین برقرار نمی کند حتی اگر تمام یا قسمتی از مهریه، که بین طرفین برای زمان ازدواج تعیین گردیده، پرداخت شده باشد. و هر یک از زن و مرد مادام که صیغه نکاح جاری نشده، می تواند از این وصلت امتناع نموده و نامزدی را بر هم بزند و هیچکدام نمی تواند از طریق توسل به مراجع قضائی، دیگری را مجبور به ازدواج کند. از آنجا که ازدواج امری مهم و سرنوشت ساز است، قانون به زن و مرد این امکان را داده است تا قبل از وقوع عقد، از تصمیم خود برگشته و وعده ازدواج را بر هم بزنند و از این جهت هیچکدام نمی تواند از دیگری به صرف اینکه از انجام ازدواج خودداری کرده مطالبه خسارت کند. ماده ۱۰۳۵ قانون مدنی مقرر می دارد: وعده ازدواج ایجاد علقه^(۶) زوجیت نمی کند. اگر چه تمام یا قسمتی از مهریه که بین طرفین برای موقع ازدواج مقرر گردیده پرداخته شده باشد بنابراین هریک از زن و مرد مادام که عقد نکاح جاری نشده می تواند از وصلت امتناع کند و طرف دیگر نمی تواند به هیچ وجه او را مجبور به ازدواج کرده و یا از جهت صرف امتناع از وصلت مطالبه خسارتی نماید».

۲- آیا خسارات ناشی از برهم زدن نامزدی قابل مطالبه است؟

سابقاً در یکی از مواد قانون مدنی پیش بینی شده بود که برهم زدن نامزدی از سوی یکی از نامزدها، اگر بدون علت و عذر موجه باشد، به طرف دیگر امکان خواهد داد، چنانچه شخصاً یا پدر و مادر یا اشخاص دیگر به اعتماد اینکه ازدواج انجام خواهد شد، مخارجی کرده باشند، این مخارج را تا حدودی از طرف مقابل مطالبه نمایند ولی در اصلاحات اخیر قانون مدنی در سال ۱۳۷۰ این ماده حذف شد و امروزه دیگر قابل استناد نیست ولی با این حال به نظر می رسد خسارات ناشی از برهم زدن

نامزدی بدون علت موجه که در واقع نوعی سوء استفاده به شمار می‌رود قابل مطالبه باشد. در این خصوص می‌توان به اصل ۱۷۱ قانون اساسی و قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ برای جبران خسارت استناد کرد. البته تذکر این نکته لازم است که تنها خسارات و مخارجی را می‌توان مطالبه کرد که متعارف و معمولی باشد مانند هزینه اجاره خانه، دوختن لباس عروس، جشن نامزدی در حدود شئون زن و مرد و غیره. ولی اگر یکی از نامزدها مخارج نامتعارفی بکند مثل میهمانیهای غیر معمول و پرخرج و یا مسافرت‌های تفریحی خارجی دیگر نمی‌تواند اینگونه خسارات را از کسی که نامزدی را به هم زده مطالبه کند.

البته باید بگوئیم چنانچه یکی از نامزدها قبل از عقد ازدواج دیگری را به اموری فریب دهد، مثل داشتن تحصیلات عالی، تمکن مالی، موقعیت شغلی ممتاز، مجرد بودن، خانه شخصی داشتن و غیره، و بر آن مبنا عقد انجام شود، این عمل جرم بوده و طبق ماده ۶۴۷ قانون مجازات اسلامی، برای چنین فردی حبس از ۶ ماه تا ۲ سال پیش بینی شده است.

این ماده چنین مقرر کرده است: «چنانچه هریک از زوجین قبل از عقد ازدواج طرف خود را به امور واهی از قبیل داشتن تحصیلات عالی، تمکن مالی، موقعیت اجتماعی، شغل و سمت خاص، مجرد و امثال آن فریب دهد و عقد بر مبنای هریک از آنها واقع شود، مرتکب به حبس تعزیری از شش ماه تا دو سال محکوم می‌گردد».

حال هرگاه یکی از نامزدها از نامزد دیگر گواهی صحیح و سالم بودن از بیماریهای مسری طلب کند و او از ارائه گواهی پزشکی خودداری نماید و بدین علت نامزدی به هم بخورد، فردی که گواهی پزشکی ارائه نداده نمی‌تواند از نامزد خود درخواست جبران خسارت کند. زیرا به هم زدن نامزدی در اینجا

به علت موجه بوده و قانون نیز آن را پذیرفته است.

ماده ۱۰۴۰ قانون مدنی می‌گوید: «هریک از طرفین می‌تواند برای انجام وصلت منظور از طرف مقابل تقاضا کند که تصدیق طیب به صحت از امراض مسریه مهم از قبیل سفلیس و سوزاک و سل ارائه دهد».

۳- آیا هدایای نامزدی قابل استرداد است؟

در طول دوران نامزدی ممکن است هریک از نامزدها هدایایی به طرف دیگر یا خویشاوندان او داده باشد، حال در صورت برهم خوردن نامزدی تکلیف این هدایا چیست؟

در اینجا باید بین هدایایی که رد و بدل شده تفکیک قائل شد: توضیح اینکه بعضی از هدایا مصرف شدنی می‌باشند مثل عطر، ادکلن، صابون، لوازم آرایشی و... که مسلماً این نوع هدایا را نمی‌توان مطالبه کرد. برای مثال فرض کنید نامزدی برای همسر آینده خود هر زمان که به دیدار او می‌رفته یک سبد گل و یا یک جعبه شیرینی گران قیمت می‌برده، بدیهی است که هنگام تقدیم این هدایا تصور پس گرفتن یا لزوم نگهداری آنها وجود ندارد، زیرا این نوع کالاها مصرف شدنی و از بین رفتنی هستند و نمی‌توان آنها را بعد از برهم زدن نامزدی مطالبه کرد و حتی ادعای مطالبه قیمت اینگونه اموال پذیرفتنی نیست.

ولی در مورد اموالی که بطور معمول نگهداری و عادتاً حفظ می‌شوند مثل ساعت، پارچه، حلقه نامزدی، لباس، جواهرات و... چنانچه نامزدی بهم بخورد هریک از طرفین آنچه را که داده می‌تواند پس بگیرد. این قبیل هدایا هرگاه از بین رفته باشند می‌توان بهای آنها را مطالبه کرد مگر اینکه هدیه مورد نظر بدون تقصیر گیرنده آن تلف شده باشد مثل اینکه حلقه نامزدی و یا ساعت گرانبها در یک مجلس مهمانی و یا در یک مسافرت تفریحی مفقود

شده و یا دزد به خانه نامزد آمده و این هدایا را با وجود اینکه در جای محفوظی نگهداری می‌شده، دزدیده باشد. در این صورت هدیه گیرنده مسئولیتی نخواهد داشت. همچنین در موردی که بهم خوردن نامزدی ناشی از فوت یکی از نامزدها باشد، هدایا قابل استرداد نیست. زیرا فوت نامزد طبعاً موجب ناراحتی نامزد دیگر شده و او را از نظر عاطفی دچار غم و اندوه می‌سازد. در چنین حالتی سخن گفتن از هدایا را مطالبه آنها خلاف اخلاق و عرف جامعه و رسوم اجتماعی است.

قانون نیز مطالبه بهای هدایای تلف شده را مجاز نمی‌داند. ماده ۱۰۳۷ قانون مدنی می‌گوید: «هریک از نامزدها می‌تواند در صورت بهم خوردن وصلت منظور، هدایایی را که به طرف دیگر یا بوبین او برای وصلت منظور داده است، مطالبه کند. اگر عین هدایا موجود نباشد مستحق قیمت هدایایی خواهد بود که عادتاً نگاه داشته می‌شود مگر اینکه آن هدایا بدون تقصیر طرف دیگر تلف شده باشد». ماده ۱۰۳۸ قانون مدنی می‌افزاید: «مقاد ماده قبل از حیث رجوع به قیمت در موردی که وصلت منظور در اثر فوت یکی از نامزدها بهم بخورد مجری نخواهد بود».

۴- استرداد عکسها و نامه‌ها

هرگاه نامزدها در دوران نامزدی با یکدیگر عکس گرفته و یا عکس خود را به دیگری داده باشند چون عکس هم نوعی هدیه محسوب می‌شود، در صورتی که عکس موجود باشد، همچون سایر هدایا از جانب صاحب عکس قابل استرداد است.

در خصوص نامه‌هایی که در دوران نامزدی یا قبل از آن بین نامزدها مبادله می‌شود، چون مانند سایر هدایا بر مبنای وقوع ازدواج در آینده نوشته شده، باقی ماندن چنین نامه‌هایی حتی اگر مورد سوء استفاده طرف قرار نگیرد، گاه بطور اتفاقی سبب مشاجره‌ها و سوء تفاهم‌های

ناگوار و ناخوشایند می شود و به همین جهت اخلاق نیز نگهداری آنها را جایز نمی داند. بنابراین با به هم خوردن نامزدی، علت دادن نامه از میان رفته و نامه باید مسترد گردد و بر این مبنا دادگاه باید به درخواست نویسنده نامه حکم به استرداد آن بدهد.

در پایان این بحث باید یاد آور شویم که عرف و آداب جامعه ما مراجعه به دادگاه را به سبب به هم خوردن نامزدی زیاد پسندیده ندانسته و کمتر اتفاق می افتد که در این باره دعوایی در دادگستری مطرح گردد. به خصوص با حذف ماده قانونی مربوط به مطالبه زیانهای مادی و معنوی ناشی از بهم خوردن نامزدی

(ماده ۱۵۳۶ قانون مدنی)، امکان طرح چنین دعوایی باز هم کمتر شده است. به ویژه آنکه مراجعه به دادگاه و عنوان شدن دوباره مشکلات و عواملی که سبب برهم خوردن نامزدی شده باعث جریحه دار شدن بیشتر احساسات و عواطف و بروز ناراحتی های روانی می گردد و حتی اگر فرضاً خسارتی هم گرفته شود این خسارت نمی تواند ضربه های روحی و عاطفی و شکست در انتخاب همسر را جبران کند.

بنابراین وجود این مسائل و مشکلات و اینکه نامزدی هیچ رابطه قانونی و شرعی را ایجاد نمی کند و تضمینی برای هیچکدام از

طرفین نسبت به زندگی آینده فراهم نمی آورد و هر آن امکان برهم خوردن آن وجود دارد. به جاست پسران و دختران جوان روابط خود را در دوران نامزدی بگونه ای استوار سازند که اگر خدای نکرده نامزدی به ازدواج و تشکیل خانواده منجر نگردد، پشیمانی آنان از آنچه کرده اند تا حدودی قابل تحمل و جبران باشد. در انتها برای آشنا شدن بیشتر خوانندگان محترم با نحوه تنظیم دادخواست، یک نمونه از دادخواست مربوطه به نامزدی، به خواسته «الزام به استرداد هدایای نامزدی» آورده می شود.

پی نوشت:

۱- دین مقدس اسلام بر این رویه فطری و طبیعی صحه گذارده و بر این مبنا در امر ازدواج مرد را مورد خطاب قرار داده از جمله در آیه ۳ از سوره نساء (فانکحوا مطاب لکم من النساء) یا زنان طیب ازدواج کنید.

۲- عده عبارتست از مدتی که تا انقضای آن زنی که عقد نکاح او منحل شده است نمی تواند شوهر دیگری اختیار کند. (ماده ۱۱۵۰ قانون مدنی).

۳- طلاق بانئن طلاق است که مرد در آن حق رجوع ندارد.

۴- طلاق رجعی، طلاق است که مرد قبل از انقضای مدت عده زن (سه بار پاک شدن از عادت ماهانه بعد از جاری شدن صیغه طلاق) می تواند به زن خود رجوع کند، و زندگی مشترک با او را ادامه دهد.

۵- مواد ۶۴۳ و ۶۴۴ قانون مجازات اسلامی.

۶- علقه در لغت به معنی دلبستگی و تعلق و در اصطلاح منظور، پیوند زناشویی است که در نامزدی ایجاد نمی شود.

برگ دادخواست به دادگاه نخستین

شماره برگ ..... شماره مردیغ.....

مشخصات طرفین	نام	نام خانوادگی	نام پدر	شغل	محل اقامت: تهران - هستان - خیابان - کوچه - شماره - پلاک
خواهان	مشخصات فردی که تقاضای استرداد هدایا را کرده است.				
خوانده	مشخصات طرف مقابل				
وکیل نماینده قانونی	مشخصات وکیل یا نماینده قانونی				
تعیین خواسته و بهای آن	الزام به استرداد هدایای نامزدی مشتمل بر... تقویم شده به مبلغ ... ریال				
دلایل و مستندات دادخواست	شهادت شهرد + استشهادیه محلی + فاکتورهای خرید هدایای مرد نظر و...				
ریاست محترم دادگاههای عمومی احتراماً به استحضار آن مقام محترم می رساند اینجانبه در تاریخ..... به نامزدی خانم..... در آمدم لیکن در حال حاضر به دلیل آنکه امکان تفاهم و سازگاری و... در زندگی مشترک آینده وجود ندارد، انصراف خود را از وصلت منظور، به اطلاع ایشان رسانیده ام، مشارالیه علیرغم تقاضاهای مکرر از استرداد نامه های شخصی، عکسهای خانوادگی و هدایا مشتمل بر..... خودداری می نماید لذا از آن مقام عالی استدعا دارد حکم محکومیت خوانده دعوی به استرداد کلیه اموال فوق الذکر که در تصرف نامبرده می باشد، صادر گردد. محل امضاء - مهر - انگشت					
شماره و تاریخ ثبت دادخواست	شعبه..... دادگاه..... رسیدگی فرمائید				
شماره تاریخ	نام و نام خانوادگی مقام لراجع کننده..... تاریخ..... امضاء				